

PRZEOBRAŻENIA HISTORYCZNYCH TERENÓW ZIELONYCH LUBLINA DO 1939 ROKU

Natalia Przesmycka

Zakład Planowania Przestrzennego i Studiów Krajobrazowych
Katedra Architektury, Urbanistyki i Planowania Przestrzennego Politechniki Lubelskiej
e-mail: aيلاتan@interia.pl

Streszczenie: Artykuł przedstawia główne kierunki przeobrażeń zielonych terenów Lublina w ujęciu historycznym. Otwarte, naturalne przestrzenie zielone związane były w Lublinie z dolinami trzech rzek: Czechówki, Bystrzycy i Czerniejówki. Istniały przez stulecia ze względów militarnych lub z racji na uniemożliwiające ich zabudowę warunki przyrodnicze.

O planowanych przestrzeniach zielonych możemy mówić dopiero od początków XIX w. Świadome kształtowanie i zakładanie publicznych terenów zielonych spowodowane było zarówno ówczesnymi prądami myślowymi, tendencjami w urbanistyce, jak i poprawie sytuacji finansowo-gospodarczej miasta. W Lublinie istnieją także tereny zielone, które wykształciły się z zabudowanych obszarów miejskich poprzez nagłą lub sukcesywną utratę swoich pierwotnych funkcji. (Słomiany Rynek na Kalinowszczyźnie, Podzamcze).

Słowa kluczowe: Lublin, przeobrażenia przestrzenne, tereny zielone

WSTĘP

Dzisiejsze tereny zielone Lublina są wynikiem zarówno jednorazowych decyzji urbanistycznych (na przykład założenie parku), jak i długotrwałych przeobrażeń przestrzennych. W niniejszym opracowaniu przedstawiono główne kierunki tych przekształceń, które objęły historyczne tereny zielone miasta. Z uwagi na charakter opracowania, ograniczono się do prezentacji kilku najbardziej charakterystycznych przykładów dla każdego wyodrębnionego typu przemian.

Termin „tereny zielone” w mieście jest interpretowany na wiele sposobów. W niniejszym opracowaniu przyjęto określenie „tereny zielone” dla wszystkich terenów wolnych od zabudowy, zawierających roślinność, pozostających dla mieszkańców przestrzeniami publicznymi. Powierzchnia otwartych terenów zielonych w mieście, zwiększała się znacząco po każdorazowym poszerzeniu granic administracyjnych o tereny rolniczo-ogrodniczo-leśne, jednak większość z nich została wkrótce zabudowana. Dopiero od XIX w. można mówić o świadomym kształtowaniu przestrzeni miejskiej w zakresie wprowadzania zieleni do miasta, innej niż „zieleń konsumpcyjna”⁵ czy tereny zielone o znaczeniu militarnym.

⁵ Np. istniejące historycznie w obrębie miasta ogrody warzywne, sady i pola uprawne.

Przeobrażenia historycznych terenów zielonych w Lublinie można podzielić na kilka grup w zależności od rodzaju i tempa przekształceń, jak również form kompozycji urbanistycznej terenów zielonych:

- tereny naturalne i półnaturalne w niewielkim stopniu przekształcone działalnością człowieka o przeważającej funkcji ekologicznej; ich niemal niezmienny stan wynika zwykle z niedostępności terenu dla zabudowy (obszary trudno dostępne, złe warunki gruntowe dla lokalizacji zabudowy, np. Łąki Tata-ry, skarpy, tereny nadrzeczne);
- ogrody przyklasztorne, pałacowe i ogrody mieszczan. Wiele z nich dało podstawy do ukształtowania się wewnątrz urbanistycznych i ciągów komunikacyjnych, przebiegających wzdłuż ich granic (ogrody klasztoru karmelitów, posiadłości powiatowskie). Tylko nieliczne zachowały historyczną ciągłość istnienia w niezmiennych ramach przestrzennych (wirydarz klasztoru dominikanów, ogrody klasztoru pobrygidkowskiego);
- tereny o historycznej funkcji lub ciągłości zabudowy, które w wyniku jednorazowego wydarzenia historycznego (wyburzenia) stały się terenami zielonymi (teren Podzamcza, Słomiany Rynek);
- przestrzenie publiczne zakładane jako tereny zielone o charakterze rekreacyjnym, których funkcje z biegiem czasu zmniejszały się lub zanikły (tereny przy ulicy Rusałka, cyklodrom przy ulicy Ogrodowej, tor wyścigów konnych, park nad Czechówce, Sławinek);
- tereny planowanej zieleni publicznej dostosowujące się do zmieniających się potrzeb mieszkańców; ich ranga w mieście wzrasta lub spada w zależności od atrakcyjności funkcji oferowanych mieszkańcom (plac Litewski, Ogród Saski, Park Bronowicki, Park Ludowy, Ogród Botaniczny).

PRZESTRZENIE ZIELONE

Naturalne warunki przyrodnicze sprzyjały lokalizacji Lublina. Kilka wznie- sień otoczonych wodami trzech rzek i rozległymi mokradłami, leżących na trasie pradawnego traktu komunikacyjnego na skraju Wysoczyzny, dało podstawę do rozwoju osadnictwa w V–VI w. Tereny w dolinach Bystrzycy, Czerniejówki i Czechówki miały poza znaczeniem militarnym, duże znaczenie gospodarcze. W XVI w. Lublin stał się regionalnym centrum produkcji rzemieślniczej, m.in. takiej jak: wyrób papieru, młynarstwo, piwowarstwo, blech (bielenie płótna) [Zins 1972], jeśli wymienić tylko ten przemysł, który ściśle wiązał swoją lokalizację z terenami nadzalecznymi. U zbiegu Bystrzycy i Czechówki, prawdopodobnie już w I połowie XIV w., istniał Wielki Staw Królewski. Nie są znane jego pierwotne rozmiary i kształt. Najwcześniejszy znany wizerunek pochodzi ze sztychu Hogenberga w dziele J. Brauna z 1618 r. (ryc. 1). Analiza materiałów ikonograficznych i kartograficznych ukazuje, że staw stopniowo zmniejszał się, a ostatnie wzmianki pochodzą z I połowy XIX w. Podobnie zniknęły także inne lubelskie stawy: Wrotkowski, Bronowicki, Dziesiąta, Abramowice (na Czernie-

jówce) czy na Czechówce – Staw Lubomelski (Czechowski), Świętokrzyski czy za Żydy. Tereny nadrzeczne stopniowo wysychały, były poddawane osuszaniu i melioracji. Na planie miasta z 1829 r. zaznaczone są jeszcze rozległe „błota” pomiędzy Bystrzycą a Podwalem osuszonym rowami melioracyjnymi. Także widoczny tu Staw u zbiegu Czechówki i Bystrzycy, na wysokości przedmieścia Kalinowszczyzna, wykazuje tendencje do zanikania.⁶

Ryc. 1. Widok perspektywiczny Lublina 1618, A. Hogenberga

Fig. 1. Perspective view of Lublin 1618, A. Hogenberg

Pomimo stopniowego wysychania, tereny nadrzeczne nie nadawały się do zabudowy. Z problemem tym po raz pierwszy zmierzono się w okresie Królestwa Polskiego, sporządzając plany przebudowy i powiększenia administracyjnego obszaru Lublina. Proponowany wówczas przez Kazimierza Brandysa, dozorcę miasta województwa lubelskiego, postulat przywrócenia miastu jego pierwotnej, lokacyjnej powierzchni dwustu łanów i włączenia w granice folwarku Bronowice (co wiązałoby się z przyłączeniem również terenów łąk nad Bystrzycą) został odrzucony. Radca Komisji Wojewódzkiej Jerzy Okołów przedstawił natomiast pomysł pomniejszenia terenu miasta o przedmieścia (Czwartek, Kalinowszczyzna, Pisaki, Sierakowszczyzna, Lemszczyzna), celem lepszej administracyjno-skarbowej kontroli miasta. Okołów przeciwstawiał się planom przyłączenia do miasta terenów na drugiej stronie Bystrzycy, twierdząc, że: „formowałyby rozległość monstrowatą, większą od Warszawy, w środku której byłyby bagna, łąki, stawy, pola, parowy [...], która nigdy nie zostanie zapełniona”. Osta-

⁶ Zobacz plan Bieczyńskiego 1829.

teczenie miasta nie zmieniło zasadniczo swojego obszaru, a tereny zielone stanowiły około 75% jego powierzchni.⁷

Aż do połowy XX w. obszary łąkowe, tak charakterystyczne dla Lublina, były okresowo zalewane przez wody roztopowe i powodziowe. Falę powodziową łagodziły nieco liczne spiętrzające wodę młyny, które dopiero w połowie lat 20. ubiegłego stulecia nakazano usunąć. Ówczesny plan rozwoju miasta zakładał również regulację i oczyszczenie rzek, urządzenie kąpielisk i terenów spacerowych na bulwarach, jednocześnie pełniących rolę wałów przeciwpowodziowych. Zakładano również osuszenie Łąk Tatarskich (tereny między Bronowicami a Tatarami) i urządzenie na nich terenów sportowo-rekreacyjnych. Plan rozwoju miasta z 1924 r. przewidywał także pozostawienie pasma zieleni wzdłuż Czechówki i stworzenie tym samym systemu terenów zielonych, łączących się pasm nadrzecznych [Jabłońska-Deptuła 1997]. Konkurs na projekt urbanistyczny ukształtowania terenów sportowych i wystawowych „Łąki Tatarskie” został rozstrzygnięty 1 marca 1939 r. Pierwszą nagrodę uzyskali Z. Ihnatowicz i K. Pigulowski [Gawarecki i Łapalewicz 1938], jednak wojna uniemożliwiła realizację projektu. Rzeka Bystrzyca z powodu okresowych wylewów stanowiła naturalną barierę rozwoju miasta. Dopiero w XX w. stała się możliwa rozbudowa Lublina w kierunku południowo-zachodnim, na obszernych terenach nadrzecznych. Wybudowanie Zalewu Zemborzyckiego spowodowało rozwój zabudowy mieszkaniowej Lublina w kierunku południowo-zachodnim.

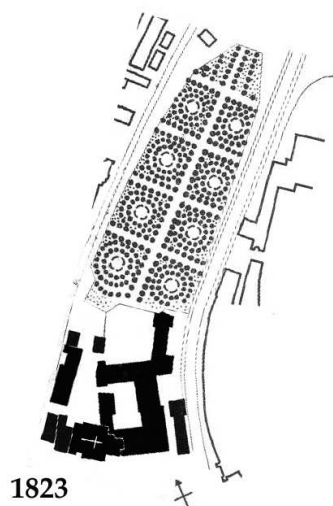
Obecnie tereny Łąk Tatarskich i zbiegu doliny Czechówki i Bystrzycy pozostają ciągle ważnym przedpołem widokowym dla panoramy Lublina. Ogródki działkowe podtrzymują zielony charakter tych terenów. Całość założenia jest jednak „zamknięta” w rozumieniu przestrzeni publicznej, brakuje jej jakiegokolwiek układu urbanistyczno-ogrodowego. Zagrożeniem dla tej części miasta są pojawiające się co jakiś czas koncepcje zagospodarowania (w sensie zabudowania) tych bardzo atrakcyjnych terenów, często nierespektujące ich roli w kształtowaniu sylwetki miasta. Interesującym wydają się być zwrócenie się w kierunku międzywojennej myśli urbanistycznej, traktującej tereny niezabudowane w mieście ze szczególną troską, zakładającej budowę systemu infrastruktury rekreacyjno-sportowej wykorzystującej naturalne walory przyrodnicze doliny rzecznej.

Ogrody przyklasztorne są najstarszymi, historycznymi zielonymi przestrzeniami Lublina. Stanowią zamkniętą przestrzeń prywatną należąca do zgromadzenia zakonnego. W większości przypadków były to przestrzenie niewidoczne i niedostępne dla „zwykłego mieszkańca”, ale do dziś ich znaczenie dla całego systemu zieleni miejskiej jest bardzo duże. Wielokrotnie niszczone przetrwały tam, gdzie nadal istnieją zakony, niektóre zaś stały się bazą dla otwartego terenu zieleni publicznej, jak w przypadku ogrodu powiatowego przy ul. Hempla. Obecnie zachował się tutaj jedynie fragment zieleni przyklasztornej. W okresie

⁷ W 1824 roku obszar miasta obejmował 124 włoki, czyli około 21 km kw., jedynie 25% zajmowały zabudowania o charakterze miejskim wraz z ogrodami przydomowymi. Za: Śladkowski 1997.

międzywojennym mieściło się tu boisko klubu sportowego Lublinianka. Przykładem ogrodu klasztorного trwającego w swych granicach praktycznie bez przerw od XV w. jest ogród przy klasztorze pobrygidzkowskim (powizytkowskim) przy ulicy Narutowicza.

Przykładem historycznego, nieistniejącego już ogrodu, na którego zarysach powstał plac miejski, był ogród przy kościele szpitalnym p.w. św. Ducha, a następnie przy klasztorze Karmelitów (XVII w. – ryc. 2). Założenie ogrodowe jest dobrze widoczne na obrazie *Pożar Miasta Lublina* z 1719 r. Treny kościelne od wschodu przylegały do traktu handlowego w kierunku Dysa (dzisiejsza ulica Świętoduska), a od zachodu podążały swym kształtem za linią obwarowań miejskich, pozostając od niej w pewnym oddaleniu. Dopiero na początku XIX w. poprowadzono tamtędy ulicą Nową (dzisiejsza Lubartowska), przebudowaną drogę do Lubartowa. W połowie XIX w. na terenie dawnych ogrodów powstał plac targowy. Podczas wielkiego pożaru miasta w 1803 r. spłonął klasztor Karmelitów Bosych [Śladkowski 1997]. Budynków nie odbudowano, teren zaś sprzedano w ręce prywatne. Jeszcze na planie z 1829 r. widzimy zarysowania ogrodów klasztorных, w 1875 r. jest to już teren targowy. Oficjalne przeniesienie targowiska miejskiego z placu brygidzkiego na plac za ratuszem nastąpiło w 1857 r., wówczas także wzniesiono istniejące do dzisiaj jatki rzeźnicze [Śladkowski 1997].

Ryc. 2. Ogród klasztoru karmelitów bosych [oprac. za: Ciołek 1954]

Fig. 2. Closter garden of the Carmelite barefooted monastery

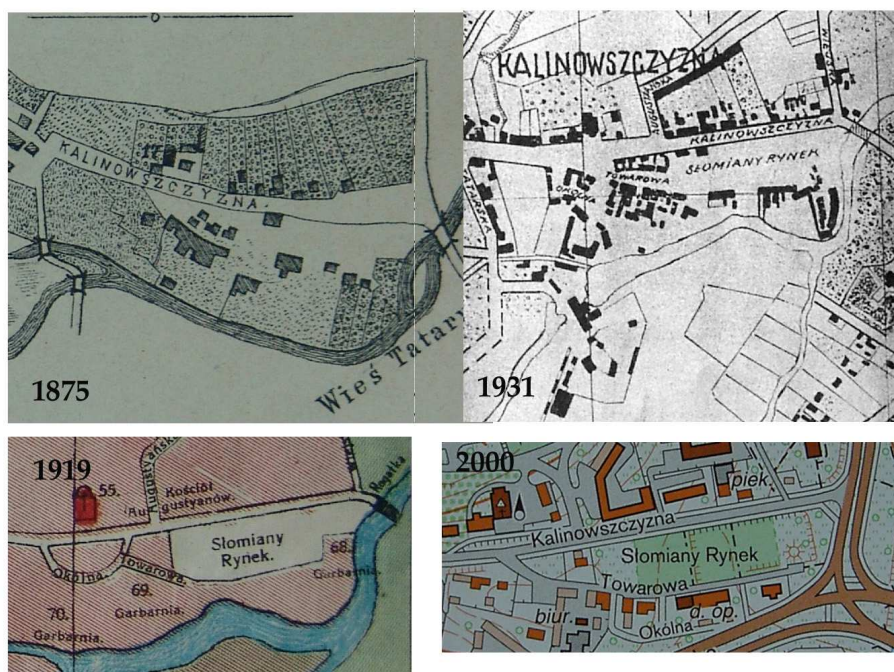
Wiele historycznych terenów miejskich utraciło swoje pierwotne funkcje i stało się terenami zielonymi, np. Słomiany Rynek na Kalinowszczyźnie z miejsca targów stał się skwerem, a cmentarz na Wieniawie – obiektem sportowym.

Drastycznym przykładem takiego przekształcenia są tereny Podzamcza. Obszary pod zamkiem już od XV w. zaczęła zamieszkiwać ludność żydowska. Poprzez stulecia wykształcił się zwarty, dość chaotyczny układ zabudowy. Dzielnica żydowska wielokrotnie była niszczona przez pożary i wojny. Aż do końca swojego istnienia jej południowa część na Podzamczu zachowała ubogi i przeludniony charakter. W czasie II wojny światowej Niemcy zamienili Podzamcze w getto, a w 1943 r. po eksterminacji ludności żydowskiej, całkowicie zburzyli. Układ urbanistyczny nie został w najmniejszym stopniu zachowany ani kontynuowany: dworzec autobusowy, arterie komunikacyjne, plac Zebrań Ludowych i teren rekreacyjny w części południowej powstały na całkowicie fizycznie zniszczonej ponad 500-letniej tkance miejskiej. Podobnie jak w przypadku omówionego poniżej Słomianego Rynku, z uwagi na komunikacyjne „odcięcie” zielonej przestrzeni Podzamcza od terenów mieszkaniowych i uciążliwe sąsiedztwo z trasą tranzytową, teren ten jako przestrzeń rekreacyjna nie jest dla Lublinian specjalnie atrakcyjny.

Słomiany Rynek był jurydyką królewską. Pod koniec XVII w. zmieniono nazwę na Firlejowszczyzna, od nazwiska dzierżawcy starosty lubelskiego Zbigniewa Firleja. Od XVIII w. używana jest nazwa Kalinowszczyzna (ryc. 3).

Jest to przykład formacji urbanistycznej rozwijającej się jako osada położona u rozwidlenia szlaków komunikacyjnych (osada widlicowa). Od 1787 r. jurydyka ta otrzymała przywilej organizowania jarmarków [Sochacka 1997]. Omawiany teren był więc przestrzenią komunikacyjno-handlową o formie wydłużonego trójkąta. W latach 30. XIX w. Feliks Bieczyński próbował uregulować ten układ urbanistyczny, jednak dopiero 30 lat później skorygowano przebieg ulicy Kalinowszczyzna. Obecnie Słomiany Rynek to skwer o znaczeniu rekreacyjnym jedynie dla lokalnej społeczności (ryc. 3). Otaczająca go zabudowa (w większości piętrowe kamieniczki) po zniszczeniach wojennych utraciła swoją ciągłość i zwartą linię. Zazielenienie skweru jest dość przypadkowe, brakuje ogólnego założenia kompozycyjnego. Współczesny przebieg tras komunikacyjnych tranzytowych, spowodował „odcięcie” i obumarcie Słomianego Rynku jako placu. Brak kontynuacji i fizyczne zniszczenie otaczającej go zabudowy przyczyniło się do „dziczenia” terenu jako przestrzeni publicznej. Teren wymaga kompleksowej rewitalizacji krajobrazowej i przyrodniczej, tym bardziej iż wpisuje się on w pasmowy układ sąsiadujących terenów zieleni od Kirkutu, poprzez otoczenie dworku Wincentego Pola.

Miasto XVIII-wieczne, dawno przekroczyło mury miejskie, a dzięki licznym jurydykom, tereny zielone przeplatały obszary zabudowane. O wypoczynek mieszkańców miasta i zapewnienie im rozrywki nikt nie dbał. Dopiero w 1819 r. na placu Litewskim utworzono plac musztry (utwardzony i otoczony topolami), a po jego stronie wschodniej utworzono zielony skwer publiczny. Później zaś zaczęto tworzyć parki jako ogrody spacerowe: miejski i bronowicki.

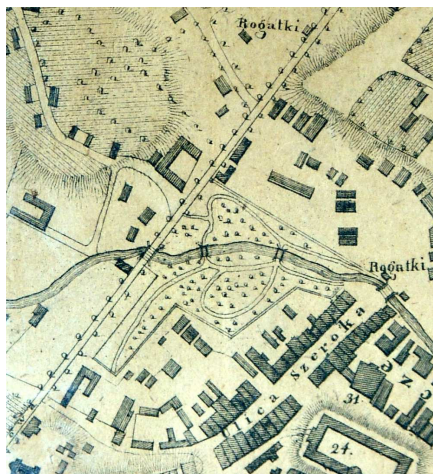
Ryc. 3. Słomiany Rynek

Fig. 3. „Słomiany (Straw) Market”

Ogród Miejski zwany Saskim, został założony w 1837 r. na gruntach przedmieścia Wieniawa [Słownik 1974]. Inicjatorem jego założenia był inżynier wojewódzki Feliks Bieczyński [Zins 1972]. W połowie XIX w. miasto otaczały ogrody, sady i pola uprawne, produkujące żywność na potrzeby miasta⁸. Główne trakty wyjazdowe z Lublina obsadzano topolami włoskimi, lipami i kasztanowcami.

Jak ważna jest właściwa lokalizacja parku w przestrzeni miasta, pokazał przykład pierwszego lubelskiego ogrodu założonego w 1824 r. z inicjatywy Ignacego Lubowieckiego „na Czechówce”, pomiędzy ul. Lubartowską i nieistniejącą ul. Szeroką. Zasadzone tam drzewa zostały jednak zniszczone przez powódź i mieszkającą w pobliżu ludność żydowską. Ponowne postulaty założenia parku w tym miejscu, u wylotu ulicy Lubartowskiej, znalazły się w wytycznych Wielkomiejskiego planu rozwoju Lublina z 1924 r. [Kędzierski 1924], jednak do realizacji nigdy nie doszło.

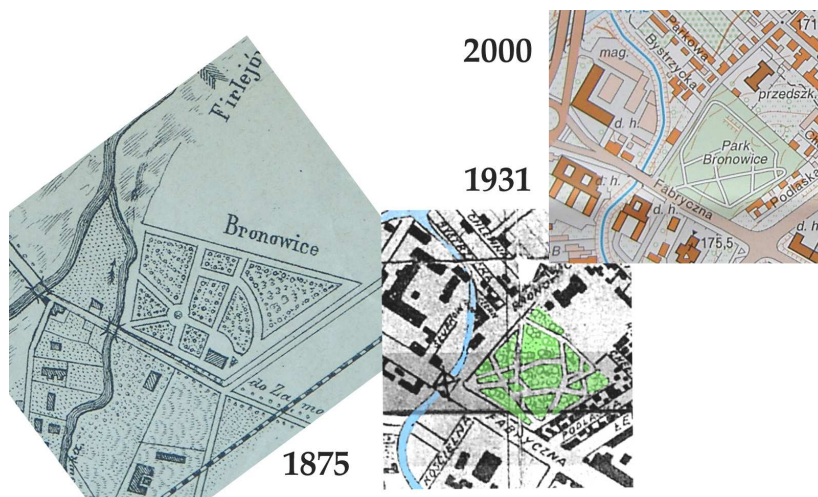
⁸ Rodzaj upraw polowych mówi nam o krajobrazie najbliższego otoczenia miasta, czyli przedpoli widokowych dla poszczególnych panoram. „Na przedmieściach uprawiano zboże i ziemniaki, w ogrodach warzywa (marchew, kapustę, pietruszkę i cebulę), (...), w sadach: jabłka, gruszki i śliwki, które szły na potrzeby miasta [Zins 1982, s. 108].

Ryc. 4. Park na Czechówce, proj. F. Bieczyński 1829

Fig. 4. Park at the bank of Czechowka river, designed by F. Bieczyński 1829

Ogród miejski na Bronowicach, początkowo zwany Foksal, powstał w 1869 r., naprzeciwko folwarku Bronowice. Jako park stracił na znaczeniu w związku z lokalizacją w bliskim sąsiedztwie rzeźni miejskiej. W połowie lat 20. XX w., podjęto próby przywrócenia parkowi świetności, w tym celu przeniesiono rzeźnię (1927)⁹ i zbudowano dużą łaźnię miejską, która miała w zamierzeniu stać się

Ryc. 5. Park na Bronowicach

Fig. 5. Park in Bronowice district

⁹ Nowa rzeźnia miejska powstała na obrzeżach miasta, w rejonie Kalinowszczyzna – Tatary, zmniejszając tym samym atrakcyjność tych terenów będących w bezpośrednim powiązaniu z Łąkami Tatory [Radzik 2000].

„centrum zdrowotnym tej robotniczej dzielnicy” [Jabłońska-Deptuła 1997]. Publiczne łaźienki istniały na tym terenie już od 1811 r., a w 1926 r. nową łaźnię odwiedzało rocznie kilkadziesiąt tysięcy osób [Radzik 2000]. W 1931 r. park na Bronowicach dotkliwie zniszczył huragan, drzewa i krzewy zostały połamane i powyrywane z korzeniami [Gawarecki 1974]. Tak więc rola parku bronowickiego była ściśle związana z popularnością i rodzajem budowli mu towarzyszących oraz oferowanych mieszkańcom miasta „atrakcji” innych niż tylko piękne założenie parkowe.

Na początku XX w. wraz z rozwojem przemysłu i gwałtownym wzrostem liczby mieszkańców miasta pojawiła się potrzeba stworzenia terenów o nowych funkcjach. Obok dotychczasowej funkcji spacerowej wymagano, by były to tereny umożliwiające uprawianie sportów i masowej aktywnej rekreacji. Przed II wojną światową Lublin posiadał rozległe tereny wypoczynku i rozrywki przy ul. Rusałki, Łąki Tatary – tereny wystawowe, pole wyścigowe nad Bystrzycą, boiska piłkarskie i cyklodrom. Na terenach przy ulicy Rusałka otwarto w 1898 r. teatr letni na 500 osób¹⁰, a na początku XX w. funkcjonowała także letnia scena w parku bronowickim. Wokół drewnianego gmachu teatru wznosiło się kilka mniejszych budynków, znajdowały się sadzawki i zieleń urządzona. Dodatkowymi atrakcjami były organizowane w ogrodach zabawy i pokazy w kinie „Iluzjon”. Niestety z racji na nieuregulowanie rzeki i zalewowy charakter lokalizacji, prawie każdej wiosny teren ten był podtapiany. W 1934 r. założono pomiędzy Al. J. Piłsudskiego a ulicą Rusałka ogródki działkowe, nazwane „Zdobycz nad Bystrzycą”. Oprócz ogrodów znajdowały się tu również boiska do gier, strzelnica i przystań żeglarska¹¹. Rola ogródków działkowych była na początku wieku znacznie większa niż dzisiaj. Spełniały one również rolę wychowawczą, gdyż w trakcie wakacji na ich terenie organizowano półkolonie dla dzieci.

Ryc. 6. Teatr Letni na Rusałce (pocztówka z epoki)

Fig. 6. The Summer Theatre at Rusałka area

¹⁰ W innym miejscu autor datuje wystawienie teatru na rok 1896 [Gawarecki 1974].

¹¹ Na powierzchni około 6 ha znajdowało się 176 działek [Gawarecki 1974].

Przemiany tego rodzaju zielonych przestrzeni miejskich (Rusałka, ogród brownowicki), wiele mówią o zmieniającej się randze miasta i potrzebach jego mieszkańców. Obecnie choć część z tych terenów pozostaje nadal niezabudowana (a przez to zielona), nie zachowały one swego historycznego znaczenia.

PODSUMOWANIE

Tereny zielone Lublina wraz z rozwojem miasta zmieniały swoje funkcje, formy i granice przestrzenne. Dzisiejsze obszary zieleni publicznej zawdzięczają swój kształt zarówno historycznym przemianom, jak i jednorazowym decyzjom planistycznym. Tereny zielone w mieście są szczególnie cenne; wymagają ochrony i zarazem zapewnienia im odpowiedniej, atrakcyjnej dla współczesnego mieszkańca funkcji i formy. Poznanie historycznego rodowodu i dziejów parku, skweru czy innego obszaru zielonego, pozwoli na lepsze zrozumienie kierunków dalszych przemian i jego ochronę. Dzisiejsze tereny zielone, żeby przyciągnąć mieszkańców, muszą być wielofunkcyjne i nasycone atrakcjami, innymi niż tylko piękne założenia ogrodowe.

PIŚMIENNICTWO

- Bieczyński F., 1829. Plan miasta Lublina [1:8.000]. Zb. Spec. Biblioteki H. Łopacińskiego, sygn 2/VI.
- Ciołek G., 1954. Ogrody Lublina w XIX wieku. *Ochrona zabytków*. 7, 264.
- Gawarecki C., Łapalewicz A., 1938. Konkursy urbanistyczne na rozplanowanie fragmentów miast.
- Gawarecki H., 1974. O dawnym Lublinie. Szkice z przeszłości miasta. Wyd. Lubelskie, Lublin.
- Jabłońska-Deptuła E., 1997. Wielkomiejski plan rozwoju Lublina z 1924 roku. [w:] *Lublin w dziejach i w kulturze Polski*. Lublin.
- Kędzierski F., 1924. Konkurs na szkic regulacyjny miasta Lublina. Wydział Budownictwa, Lublin.
- Radzik T., 2000. W latach dwudziestolecia międzywojennego. [w:] *Lublin dzieje miasta*, t. II, XIX i XX wiek, Lublin.
- Sakławski W., 1974. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego. Województwo lubelskie. Wyciąg haseł. Wyd. Lubelskie, Lublin.
- Sochacka A., 1997. Rodowody lubelskich dzielnic. [w:] *Lublin w dziejach i w kulturze Polski*, Lublin.
- Śladkowski W., 1997. *Lublin dzieje miasta, XIX i XX wiek*, t. 2. Tow. Miłoś. Lublina, Wyd. Multico.
- Zins H., 1972. *Historia Lublina w zarysie*. Wyd. Lubelskie, Lublin.

TRANSFORMATIONS OF HISTORICAL GREEN AREAS IN LUBLIN UNTIL 1939

Abstract: The article shows main directions of transformations of green areas in Lublin taken from historical perspective. Open, natural green areas were associated with the valleys of three rivers: Czechówka, Bystrzyca and Czerniejówka. They have existed for ages for military reasons or because environmental conditions prevented them from development. We can talk about planned green areas only from the beginnings of XIX century. The conscious shaping and creating public green areas was triggered by both contemporary ideas, trends in urban planning and the improvement of economic and financial situation of the city. In Lublin there are also green areas that developed from urban developed areas through sudden or gradual loss of their original functions. (Straw Market in Kalinowszczyzna, Podzamcze)

Key words: Lublin, spatial transformations, green areas